

Istoria unei afaceri păguboase: Cooperativa Corpului Didactic din Iași

Ina CHIRILĂ

Cuvinte cheie: *Cooperativa Corpului Didactic Iași, criză economică, afacere, Alexandru D. Atanasiu, societate de intrajutoare*

În primăvara anului 1920, câțiva profesori ieșeni au pus bazele unei societăți numită „Cooperativa de Consum a Corpului Didactic”, inițiatorul fiind Alexandru D. Atanasiu (1871-1943)¹. Societatea a funcționat în temeiul Legii din 19 decembrie 1909 de înființare a Cooperativelor de Muncitori și Meseriași, a Legii din 1912 pentru Organizarea Meseriilor, Creditului și Asigurărilor Muncitorești, în baza Decretului lege nr. 614 din 10 februarie 1919, privitor la înființarea Cooperativelor Populare Orășenești, precum și în baza statutelor și a actului constitutiv². Scopul principal al societății a fost să cumpere și să vândă membrilor alimente, îmbrăcăminte, rechizite școlare, obiecte de primă necesitate pentru trai, excluzându-se cu desăvârșire articolele de lux. Societatea își propunea să „desfacă în comision, articole de hrană sau articole de îmbrăcăminte” confecționate de membrii societății și de a organiza producerea obiectelor necesare membrilor săi, prin încurajarea și înființarea școlilor de desen, meserii,

¹ Publicist, pictor, profesor, Alexandru D. Atanasiu a fost unul dintre promotorii culturii românești în viața artistică și în presa timpului. A deținut funcția de custode al Pinacotecii din Iași și secretar al Școlii de Arte Frumoase în perioada 1894-1900. El a fost inițiatorul Asociației Generale a Artiștilor și fondatorul Societății Casa Artelor din Iași (1911). Între anii 1908-1912 a fost director al revistei „Arta română” din Iași, ocupând, în același timp, până în 1914, funcția de șef al Catedrei de Perspectivă și rector la Școala de Arte Frumoase. Din 1933, timp de patru ani, a fost desemnat director al Pinacotecii ieșene. A pictat Biserica Talpalari. În domeniul publicistic a colaborat la revista „Arhiva”. Astăzi o parte din picturile sale se află păstrate la Muzeul de Artă din Iași. A fost înmormântat în cimitirul Eternitatea parcela 21/I, rând 7, fam. Matia (Olga Rusu, Constantin Ostap, Adrian Pricop, *Cimitirul Eternitatea Iași, Dicționarul personalităților și documentare*; Gheorghe Macarie, *Arta monumentelor funerare*; Constantin Bucos, *Mormintele militarilor*; Costantin Liviu Rusu, *Album iconografic, copertă și macetare*, Iași, 1995, p. 45).

² Arhivele Naționale Iași (în continuare: ANI), Federala Iași, dosar 15/1920, f. 1-36, 59.

industrii și comerț, a procura materii pentru industria casnică, a încuraja mica și marea industrie, toate în vederea „ieftinirii traiului și a dezvoltării industriei naționale”. Pe lângă acestea, Cooperativa urma să dea, în funcție de posibilități, ajutoare orfanilor, văduvelor foștilor membri și avea să sprijine opere de binefacere sau educative în conformitate cu statutul și regulamentele „ce s-ar fi întocmit la nevoie”³.

Cooperativa Corpului Didactic a avut caracterul unei asociații profesionale de întrajutorare⁴. Vom demonstra în rândurile următoare cum și în ce măsură aceste obiective generoase și scopuri nobile, scrise frumos pe hârtie, au fost realizate, precum și impactul pe care l-a avut existența acestei societăți asupra unor entități instituționale contemporane și a unor personalități locale.

Organizarea administrativă

Potrivit Statutelor, administrarea societății a fost asigurată de Adunarea Generală, de un Consiliu de Administrație și de o Comisie a Cenzorilor⁵. Cea dintâi echipă de conducere a fost formată din Alexandru D. Atanasiu – președintele și fondatorul acestei societăți, Lascăr Matasariu⁶ – vicepreședinte, Alexandru Aurescu⁷ – casier, Mihai Simionescu⁸ – secretar, Al. Tănăsescu⁹, I. Lupu¹⁰, Eliza Apostolescu¹¹ – membri, I. Raian¹², Enache Poclitaru¹³, Toma Zaharia¹⁴, care au fost primii cenzori, iar Emil Diaconescu¹⁵, Gh. Scorpan¹⁶ și C.V. Popescu au format prima comisie a supleanților¹⁷. Din 1923, conducerea efectivă a Cooperativei a aparținut unui

³ *Ibidem*, f. 18.

⁴ În acest sens se încadra și demersul unui grup de 43 de societăți, în frunte cu președintele, de constituire în cadrul Cooperativei a unei secții economice cu denumirea *Cooperativa de economie, credit și ajutor* (*ibidem*, dosar 16/1920, f. 47).

⁵ *Ibidem*, dosar 15/1920, f. 4.

⁶ Lascăr Matasariu, director de școală primară.

⁷ Alexandru Aurescu, profesor la Conservator și Liceul Internat.

⁸ Mihai Simionescu, institutor.

⁹ Al. Tănăsescu, profesor de contabilitate la Școala Comercială, va ține și contabilitatea până în iunie 1921, când va demisiona ca reacție la observațiile repetate ale cenzorului Toma C. Zaharia. Va fi înlocuit de Theodor Stih.

¹⁰ I. Lupu, profesor la Liceul Internat.

¹¹ Eliza Apostolescu, directoare la Școala Profesională.

¹² I. Raian, profesor de matematică la Liceul Național.

¹³ Enache Poclitaru, profesor la Gimnaziul Ștefan cel Mare.

¹⁴ Toma Zaharia, institutor.

¹⁵ Emil Diaconescu, profesor la Liceul Internat.

¹⁶ Gh. Scorpan, profesor la Liceul Național.

¹⁷ ANI, Federala Iași, dosar 18/1920, f. 1.

Consiliu de Administrație format din Alexandru D. Atanasiu, C. Demetrescu, Vasile Petrovan, Emil Diaconescu, Theodor Stihi, Mihai Simionescu și Lucian Roiu. Anul următor lista a fost completată de Gr. Nubert, C. N. Praja, cooptat în decembrie 1923, Liviu Sadoveanu și V. Erhan, cooptați în 1924, în total 11 membri, în loc de șapte, cât prevedea statutul¹⁸. În 1925, Consiliul a fost redus la câțiva membri: Liviu Sadoveanu, Toma Zaharia, Mihai Simionescu și Alexandru D. Atanasiu ca președinte, comitet care a funcționat până la 12 iulie 1925, când Adunarea Generală l-a adus la conducere pe Alexandru D. Atanasiu – președinte, Gheorghe Ghibănescu – vicepreședinte, Ioan Grigore – casier, D. Ionescu – secretar, Alexandru Căpățână, care, însă, își dăduse demisia în 1926, Th. Cerchez, Lascăr Tărăbuță, A. Condurache și Vasile Ulmanu. Tot acum, în afacere intra și fratele președintelui, Mihail D. Atanasiu, care a fost numit director general. Din 1927, din comitet făceau parte Alexandru și Mihai D. Atanasiu, Gheorghe Ghibănescu, Lascăr Tărăbuță, Constantin Fedeleş și Ioan Grigore, Vasile Ulmanu și Eugen Marinescu, ultimii doi demisionând în decembrie¹⁹.

În cei zece ani de existență, membrii Cooperativei Corpului Didactic au fost convocați în adunare generală doar de câteva ori. Adunarea din 22 aprilie 1923 s-a ținut în amfiteatrul Liceului Național²⁰.

Imediat după înființare, conducerea societății a făcut demersurile legale de intrare în subordinea Federalei „Înfrățirea” din Iași²¹, reînnoind înscrierea și în anii următori²². La constituire, Cooperativa avea 74 de societari²³. Ideea înființării unei asemenea societăți profesionale a fost rapid agreată, astfel că, până la sfârșitul lunii mai, numărul înscrișilor în Cooperativă s-a dublat²⁴, ajungând la 182 membri, în 22 iunie 1920²⁵, apoi la 192 membri în luna august, același an²⁶. Regăsim în aceste liste nume sonore ale Iașului interbelic: Sever Zotta, Alexandru Băleanu, Iorgu Iordan, Vasile Petrovan, Traian Bratu, Constantin Botez, Petru Bogdan, Eduard Caudella, Iosef Casetti, Tereza Strățilescu, Maria Poni, Constantin Fedeleş, August Scriban, Th. Cerchez, Teofil Simenschi, Constantin Parhon, Gheorghe Ghibănescu, Constantin și Elena Meissner²⁷, Orest Tafrali, Radu

¹⁸ *Ibidem*, dosar 26/1926, f. 8.

¹⁹ *Ibidem*, f. 9-14.

²⁰ *Ibidem*, dosar 28/1923, f. 39.

²¹ *Ibidem*, dosar 16/1920, f. 1.

²² *Ibidem*, f. 48.

²³ *Ibidem*, dosar 15/1920, f. 16, 17.

²⁴ *Ibidem*, dosar 16/1920, f. 2-3.

²⁵ *Ibidem*, f. 4-8.

²⁶ *Ibidem*, f. 10-11.

²⁷ *Ibidem*, dosar 5/1923, f. 53, 54.

Cernătescu²⁸. De remarcat este faptul că în rândurile Cooperativei s-au înscris și câteva școli din Iași. Este cazul Școlii Superioare de Arte și Meserii, a cărei conducere solicita înscrierea la 20 iunie 1923²⁹.

Sediile Cooperativei

La înființare, Cooperativa își avea sediul în localul Cercului Didactic din strada Lăpușneanu, nr. 27. Prin actul constitutiv din 12 mai 1920 s-a stabilit ca, din 26 octombrie același an, Cooperativa să funcționeze în localul închiriat de la „Cercul Didactic” din strada Vasile Conta, nr. 21³⁰. Mutarea în noul sediu a fost însă amânată până în anul 1922³¹. Localul a aparținut familiei Mavrodi, intrând apoi în proprietatea lui Carol și Emma Konya³². După instalare, la solicitarea președintelui A. D. Atanasiu³³, Primăria Iași a autorizat funcționarea Cooperativei, constatând că acest imobil are condiții satisfăcătoare³⁴. În acest spațiu, activitatea Cooperativei s-a limitat la un magazin mic de băcănie.

În primele luni ale anului 1923, membrii Consiliului de Administrație au lansat ideea unei activități mai intense, care să se dezvolte într-un local propriu pentru un magazin, nu ca până atunci, în camere luate cu chirie de la „Cercul Didactic”. Alexandru D. Atanasiu, președintele Consiliului de Administrație, entuziasmat de propunere a început imediat procedurile, deși Cooperativa avea resurse financiare limitate³⁵. După discuții avute în ședințele Consiliului de Administrație din lunile februarie-iunie, s-a hotărât închirierea localului, proprietatea inginerului Iosef Cana. În iulie s-a încheiat contractul de locațiune. Imobilul era situat în strada Păcurari, nr. 5, colț cu bulevardul Elisabeta. Cuprindea un întreg apartament la parter, compus din cinci camere și „gârliciul” ce servea ca intrare

²⁸ *Ibidem*, dosar 7/1920, f. 115.

²⁹ *Ibidem*, dosar 5/1923, f. 64.

³⁰ *Ibidem*, dosar 15/1920, f. 16-17.

³¹ *Ibidem*, dosar 16/1920, f. 15, 30.

³² *Idem*, Primăria Iași, Imobile, dosar 343/2, f. 1-10. Strada Vasile Conta este cunoscută și sub denumirea veche de Sf. Nicolae. Dosarul cuprinde cereri ale proprietarilor și autorizații ale Primăriei Iași privind reparațiile făcute în perioada 1902-1914. Pe numele lui Mavrodi s-a păstrat un document din 1902. În perioada 1910-1914, ca proprietari ai imobilului sunt menționați membrii familiei Konya. Casele acestora aveau două fațade, una dădea în strada Vasile Conta, nr. 21 și alta în strada Lăpușneanu, nr. 11 bis. Între anii 1920-1937, acest imobil, precum și cel alăturat cu nr. 13 a fost al Cercului Didactic din Iași (*ibidem*, dosar 337/13, f. 1-37).

³³ *Idem*, Federala Iași, dosar 28/1923, f. 2.

³⁴ *Idem*, Primăria Iași, Imobile, dosar 343/2, f. 11, 12.

³⁵ *Idem*, Federala Iași, dosar 9/1923, f. 1.

principală în subsol, precum și întregul subsolul compus din șase camere, un culoar, două rânduri de scări. Apartamentul era în stare bună, avea uși, dușurile, mozaic, ferestre complete, din care șapte mari de cristal la camera dinspre Păcurari și bulevardul Elisabeta, vitraj cu uși mari, geamuri din cristal, întregi, cu broaște și încuietori. De asemenea, apartamentul avea instalație de canal, apă, cu chiuvete de fontă și robinete de serviciu, cu robinetul principal de închidere a apei aflat la subsol, cu corp closet cu joc de apă, capac de lemn și rezervor de fontă, instalație de lumină electrică cu întrerupătoare la fiecare odaie și un tablou de marmură cu toate aparatele necesare, precum și sonerie electrică³⁶. Apartamentul a fost închiriat pe patru ani, de la Sf. Dumitru 1923 și până la Sf. Dumitru 1927, cu drept de prelungire pentru chiriaș încă pe un an, cu aceeași sumă plătită anual, de 75.000 lei³⁷. Potrivit contractului, chiriașul avea drept de subînchiriere a pivniței doar împreună cu subsolul sau a unei odăi din parter împreună cu pivnița și subsolul³⁸. La data încheierii contractului, localul era ocupat de farmacia dr. A. Căpățână, iar pentru a putea să se mute în noul sediu conducerea Cooperativei a hotărât să-i plătească o cotă-parte din chiria anuală de 75.000 lei pe timpul evacuării și până la 26 octombrie 1923³⁹. Deși în contract se arăta că spațiile închiriate de Cooperativă se aflau în stare bună, în perioada 1923-1924 s-au făcut investiții consistente pentru amenajare, în special la subsol, unde s-a înființat o bodegă în stil românesc⁴⁰. Pentru lucrare au fost angajați arhitectul V. Mironescu⁴¹, precum și doi zugravi, respectiv Giacomo Angelotti⁴² și Finatti Piedro⁴³. Activitatea bodegii era asigurată de către „diriginta” Elena Rozetty⁴⁴. Pentru a putea face față cheltuielilor de reparare și amenajare a localului și mobilierului și de aprovizionare a magazinului cu mărfurile necesare, conducătorii Cooperativei, la îndemnul lui Alexandru D. Atanasiu, au recurs la împrumuturi. Mai mult, plata avansului către proprietar înainte pe un an a obligat Cooperativa să contracteze împrumuturi de la Federala Cooperativelor Sătești și de la banca Comerțului Moldovean⁴⁵.

Pentru o scurtă perioadă de timp, biroul Cooperativei s-a mutat în sediul Băncii Apărării Naționale (Hotel Bejan), deoarece în spațiile sale s-a

³⁶ *Ibidem*, dosar 10/1923, f. 24.

³⁷ *Ibidem*, f. 24v.

³⁸ *Ibidem*, f. 25.

³⁹ *Ibidem*, dosar 9/1923, f. 2.

⁴⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁴¹ *Ibidem*, dosar 13/1923, f. 206-210.

⁴² *Ibidem*, f. 5, 7.

⁴³ *Ibidem*, f. 9.

⁴⁴ *Ibidem* dosar 8/1924, f. 15.

⁴⁵ *Ibidem*, f. 2.

înființat restaurantul numit „al lui C. Turja”. Ideea a aparținut lui Liviu Sadoveanu, care a promis să contribuie cu 300.000-500.000 lei la zestrea societății. Pentru a „face economii” de 500 lei lunar, cât reprezenta chiria, la propunerea lui Gheorghe Ghibănescu în ședința Consiliului de Administrație din 30 iulie 1927, biroul s-a mutat din nou în sediul Cooperativei, în camera unde mai fusese contabilitatea⁴⁶. Ulterior, în urma controlului efectuat, inspector Poliacoff constata că tocmai instalarea în sediul din strada Păcurari reprezenta o primă greșeală făcută de comitet, acesta fiind prea mare, iar investiția inutilă. Eroarea a fost agravată și de concesionarea afacerii lui Emil Wincler, care a ținut magazinul deschis până în luna iunie 1928, producând prejudicii mari Cooperativei. La data de 26 octombrie 1928, expirând contractul, Cooperativa a închiriat imobilul comercianților Horovitz și Ifrim. De la această dată, practic societatea nu mai avea local, restul de mărfuri fiind lăsate în podul Cooperativei, iar inventarul împărțiat pe la toți foștii concesionari⁴⁷.

Creșterea și descreșterea unei „întreprinderi naționale”

Activitatea Cooperativei începea cu mare entuziasm în august 1920, prin cumpărarea mărfurilor de către Alexandru D. Atanasiu, Al. Aurescu și Mihai Simionescu, iar vânzarea lor către societari se făcea într-o cameră pusă la dispoziția Cooperativei de către „Cercul Didactic”, în localul închiriat din strada Lăpușeanu. Al. Aurescu a fost desemnat vânzător, achizitor și casier al Cooperativei. Din verificarea puținelor documente întocmite și păstrate, ce au fost găsite într-o stare „dezastruoasă”, de către inspectorul N. Poliacoff, în decembrie 1927, într-o cameră a Federalei „Înfrățirea” Iași, s-a constatat că gestionarul a dat dovadă de neglijență.

În 1921, entuziasmul lui Alexandru D. Atanasiu era în creștere, iar optimismul său îi alimenta speranțele pentru extinderea sferei de activitate. În acest sens se înscrie inițierea afacerii cu lemne de foc, dar și înființarea, la îndemnul său, pe lângă magazinul Cooperativei a secției de librărie, pentru care a luat spre vânzare, cu comision, cărți de la Societatea „Viața Românească”⁴⁸. Oferta a fost îmbogățită apoi cu articole cumpărate de la Viena, cărți și rechizite de la „Viața Românească” și de la Casa Școalelor din București.

Marile planuri ale reprezentanților Cooperativei au fost asumate în pledoariile ținute cu ocazia inaugurării, la 22 august 1923, a Bazarului Cooperativei în noul local din strada Păcurari, nr. 5. La solemnitatea

⁴⁶ *Ibidem*, dosar 10/1927, f. 4 v.

⁴⁷ *Ibidem*, dosar 26/1929, f. 5.

⁴⁸ *Ibidem*, dosar, 18/1920, f. 1-3.

anunțată cu mare fast de președintele Alexandru D. Atanasiu, vicepreședintele Vasile N. Petrovan și membrii Traian Bratu, Th. Stih, Mihai Simionescu, Emil Diaconescu, au participat primarul Iașului, C. Toma și prefectul P. Fântânanu, care promiteau că vor da tot sprijinul Cooperativei. Serbarea a fost deschisă de procesiunea sfințirii localului de către preoții Andreescu, Stupcaru și Vuza, încheindu-se cu o gustare și cu realizarea unei fotografii de grup în fața ușii de la intrare⁴⁹. În discursul său, Alexandru D. Atanasiu susține că proiectul este izvorât dintr-un mare „altruism, ca să facem sacrificii dezinteresate”, având drept scop dorința de a contribui la ieftinirea traiului, de a forma elemente noi pentru comerț, prin practica tinerilor, și de a dezvolta ideea de cooperatie printre profesori, „cel mai distins corp de propagandă a culturii și educației sufletești”⁵⁰. Ulterior s-a dovedit că doar unul dintre idealurile enunțate va completa registrul activităților și serviciilor propuse de Cooperativa Corpului Didactic, anume efectuarea de către elevii de la școlile de profil din oraș a practicii la birourile Cooperativei. În acest sens este exemplul elevului Torjevschi Dionisie de la Școala Comercială Elementară din Iași, care a practicat și efectuat diferite servicii în perioada februarie-iunie 1928. În noiembrie 1923, în același stil optimist, a fost deschisă și secția de „bodegă și aperitive” a Cooperativei⁵¹.

Mirajul unor câștiguri însemnate este probabil cauza care l-a determinat pe Gheorghe Ghibănescu să intervină în problemele interne ale societății. El a fost ales, în vara anului 1925, vicepreședinte al Consiliului de Administrație⁵² și al Comitetului Dirigent instituit cu această ocazie. Se pare că Alexandru D. Atanasiu a fost cel ce l-a convins pe istoriograf să se implice în afacerile Cooperativei, cei doi fiind amici și membri în Comitetul Societății Muzeului Municipal din Iași, precum și în cadrul Cooperativei „Arta Națională”, înființată la 14 iunie 1921⁵³. La această dată, istoriograful nu aflase detaliile impasului financiar în care se afla societatea, determinate de proasta administrare a afacerii cu vin și lemne, falsurile în acte și nepriceperea conducerii și a angajaților. Fiind senator, Gheorghe Ghibănescu nu a luat parte la nici o ședință a Consiliului de Administrație sau a Comitetului Dirigent din care făcea parte, alături de dr. Alexandru Căpățână și Mihai D. Atanasiu⁵⁴.

⁴⁹ *Ibidem*, dosar, 23/1913, f. 1-4.

⁵⁰ *Ibidem*, f. 3.

⁵¹ *Ibidem*, dosar 23/1923, f. 5.

⁵² *Idem*, Federala Iași, dosar 31/1925, f. 2.

⁵³ *Idem*, Primăria Iași, Caziere, dosar 448, f. 15-16.

⁵⁴ *Idem*, Federala Iași, dosar 31/1925, f. 19.

Din 9 februarie 1927, Gheorghe Ghibănescu ocupa funcția de președinte, în locul lui Alexandru D. Atanasiu, devenit vicepreședinte. Această schimbare a fost făcută pentru ca Gheorghe Ghibănescu să supravegheze mai de aproape operațiunea de exploatare a lemnului de foc, în care cărturarul investise un capital însemnat. În acest an, Cooperativa preluase în exploatare, de la Casa Pădurilor, terenuri împădurite din zonele Pietroasa, Tinoasa, Bârnova, Tomești, Bucium și Prisăcani, pentru care s-a convenit contractarea unui împrumut de 500.000 lei pe termen de doi ani de la Federala Iași. Pe lângă garanțiile Cooperativei, Gheorghe Ghibănescu, împreună cu soția sa, Rozalia, garantează în solidar datoria și împrumutul Cooperativei față de Federală. Pentru garantarea ipotecii făcută de soții Ghibănescu față de Cooperativă și Federală, Consiliul de Administrație al Cooperativei oferă spre vânzare trei sute cincizeci vagoane de lemne de foc la prețul de 7000 lei vagonul. Din această tranzacție urma să se acopere contul curent convenit la Federala Iași, precum și împrumuturile și dobânzile contractate⁵⁵. Soții Ghibănescu au garantat acest împrumut ipotecând casa lor din strada Rafael, nr. 1⁵⁶.

În 1928, Cooperativa de Consum a Corpului traversa o perioadă dificilă din punct de vedere financiar. Din cauza debitelor neachitate, reprezentanții Cooperativei Alexandru D. Atanasiu, Mihai D. Atanasiu și Gheorghe Ghibănescu au fost dați în judecată și somați să le plătească în solidar Băncii Moldova din Bârlad, sucursala Iași⁵⁷ și Băncii Iașilor⁵⁸. La câteva luni, Cooperativa pierde și procesul cu Ioan Grigoriu, fiind obligată să achite peste 50.000 lei⁵⁹. Criza financiară mondială afecta direct și economia cooperațiilor naționale. Astfel că Federala „Înfrățirea” din Iași intra în lichidare, iar Centrala Cooperativelor de Producție și Consum din București, lichidatoarea Federalei, soma, în data de 14 noiembrie 1928, Cooperativa ieșeană să-i achite suma datorată Federalei de 80.355 lei⁶⁰. În cursul aceluiași an, reprezentanții Cooperativei erau asaltați de tot felul de adrese, somații și cereri de plată a datoriilor societății către diferite bănci și societăți⁶¹. Problemele au continuat și în anul următor, când Cooperativa a pierdut procesul intentat de fostul casier Mihai Nicodim⁶² și a fost obligată la plata cheltuielilor de judecată.

⁵⁵ *Idem*, Gheorghe Ghibănescu, dosar 3, f. 7.

⁵⁶ *Ibidem*, f. 8.

⁵⁷ *Idem*, Federala Iași, dosar 10/1928, f. 21, 22, 59, 61.

⁵⁸ *Ibidem*, f.46.

⁵⁹ *Ibidem*, f. 23.

⁶⁰ *Ibidem*, f. 9.

⁶¹ *Ibidem* dosar 10/1928, f. 60, 69, 74, 87, 93-95.

⁶² *Ibidem*, f. 4.

Anul 1930 rămâne unul nefast în istoria Cooperativei, deoarece mărfurile aflate în podul magaziei au fost sechestrate, iar membrii Comitetului Dirigent, Lascăr Tărăbuță, ing. E. Galeriu și Alexandru D. Atanasiu, în calitate de președinte al Comitetului, îl delega pe Gheorghe Ghibănescu să ridice titlurile depuse de Cooperativă, în valoare nominală 20.000, de la ing. Cana, proprietarul imobilului ocupat de societate, din strada Păcurari, nr. 5⁶³.

Asociația a funcționat efectiv mai puțin de 10 ani. Din cauza neregulilor scoase la iveală în urma controalelor efectuate de reprezentanții forurilor superioare, s-a decis ca această Cooperativă să intre în lichidare⁶⁴. Cauzele destrămării societății au fost multiple, cele mai multe au fost devoalate de procesele-verbale ale inspectorului N. Poliacoff, delegat de Oficiul Național al Cooperației din București să verifice operațiunile efectuate de la înființare, la 13 iulie 1920 și până la 31 decembrie 1928, urmărind, probabil, să recupereze banii datorăți Federalei Iași, intrată la rândul ei în lichidare. Acesta imputa pierderile suferite de Cooperativă membrilor ultimului Comitet, care au dat dovadă de rea voință, nepricepere și incapacitate în administrație, tolerând abuzurile înfăptuite de personalul angajat, contractând împrumuturi la diverse persoane fizice și juridice, făcând afaceri păguboase, încredințate, în ultima perioadă, unor persoane care nu urmăreau decât profitul propriu.

Serviciul de Control al Oficiului Național s-a întrunit la 20 decembrie 1929, pentru a judeca constatările inspectorului Policoff, care prezenta în detaliu activitatea celor acuzați de pierderea sumei de 1.440.107,11 lei⁶⁵. În consecință, Gheorghe Ghibănescu, Constantin Fedeleş, Eugen Marinescu, Mihai Vasiliu, Lascăr Tărăbuță, Vasile Ulmanu și A. Condurache au fost îndepărtați din administrația Cooperativei pe timp de doi ani, Liviu M. Sadoveanu, Ion Grigore, D. Ionescu și dr. Th. Cerchez, timp de un an, iar frații Alexandru și Mihai D. Atanasiu au fost îndepărtați pe timp de cinci ani⁶⁶.

Urmare a deciziei Comitetului Controlului, Gheorghe Ghibănescu a adresat un memoriu⁶⁷ Patriarhului Regent al României, I.P.S.S. Miron Cristea, în care relatează că încă din 1920 Corpul Didactic din Iași a înființat o cooperativă de consum pentru „înlesnirea traiului membrilor săi”, dar că societatea a mers din ce în ce mai rău din cauza vânzătorilor, care „au lăsat goluri”, a calității mărfurilor și lipsei de „prevedere comercială”, care au

⁶³ *Ibidem*, f. 34.

⁶⁴ *Ibidem*, dosar 19/1930, f. 25.

⁶⁵ *Ibidem*, dosar 26/1929, f. 14.

⁶⁶ *Ibidem*, dosar 18/1930, f. 78.

⁶⁷ *Ibidem*, f. 79.

ruinat mersul operațiunilor. În continuare, cărturarul recunoștea că afacerile s-au încurcat și mai tare în 1926, când Cooperativa a început exploatarea pădurilor, astfel că pagubele au fost cifrate de controlorul Poliacoff la două milioane lei. Suma greva asupra ultimului Consiliu de Administrație, din care făcea și el parte, Ghibănescu având de plată suma cea mai mare. Profesorul își justifica implicarea, fiind „dus de dorul” de a ajuta cu munca și cu capitalul lui o „întreprindere românească” și mai ales „profesională”, și deplângea postura ingrată de a fi încărcat cu creditul acordat Cooperativei.

Gheorghe Ghibănescu, Constantin Fedeleş și Alexandru D. Atanasiu și-au luat angajamentul să achite datoriile bancare de 400.000 lei. Dar cea mai grea povară pentru Ghibănescu era faptul că a girat cu ipoteca locuinței sale suma de 600.000 lei la Federala Bancilor Populare din Iași. Prin urmare, el constata că era „descoperit cu gir, cu ipotecă și cu bani acotați cu aproape un milion de lei”, sumă peste puterile lui financiare. Pentru Gheorghe Ghibănescu, acest impas reprezenta o chestiune de bani, dar și de onoare, fiind vorba de „cinstea unui întreg corp didactic ieșean – circa 400 membri, care au vărsat un capital de aproximativ 500.000 lei”. Prin urmare, el propune o posibilă soluție de rezolvare a situației prin întocmirea de către Centrala din București a unui plan de afaceri pentru Cooperativa ieșeană. Planul prevedea aprovizionarea cu cereale a armatei sau acordarea unor exploatari de pădure în colaborare cu un consorțiu, care să asigure redevențe sigure pentru stat și achitarea tuturor datoriilor Cooperativei, „ceea ce ar salva onoarea Corpului Didactic din Iași”. Pentru a fi convingător, Ghibănescu invoca situația, când statul preluase pe seama lui cele două miliarde lei, bani pe care Centrala Bancilor Populare și Centrala Cooperativelor o datorau Băncii Naționale. „Tot așa, prin buna voință a Centralei Cooperativelor se poate salva situația Corpului Didactic din Iași”⁶⁸.

Memoriul lui Ghibănescu nu a fost singurul demers făcut în această împrejurare. Firește, cei acuzați au făcut mai întâi o cerere de revizuire a deciziei Comitetului Controlului, invocând tot felul de motive, mai mult sau mai puțin justificate⁶⁹. Poliacoff a fost nevoit la rândul său să răspundă punctual Oficiului Național al Cooperărilor Române, adăugând pe lista sancționaților pe Alexandru Căpățână și propunând, în schimb, scoaterea din cauză a lui Th. Cerchez, D. Ionescu și Liviu M. Sadoveanu⁷⁰. Au urmat o serie de memorii și declarații ale foștilor membri ai Consiliului Administrativ în care fiecare încerca să se disculpe, arătând aproape în

⁶⁸ *Ibidem*, f. 80.

⁶⁹ *Ibidem*, f. 83, 110-111, 175-176.

⁷⁰ *Ibidem*, f. 114-115.

unanimitate spre frații Atanasiu, considerați principalii vinovați de prăbușirea Cooperativei⁷¹.

De remarcat este faptul că aceste texte surprind nu numai gradul de implicare, respectiv partea de vină a celor vizați, dar și preocupările, relațiile sau factorii ce au determinat asocierea acestor oameni într-o perioadă a istoriei marcată de profunde frământări sociale și economice. În acest sens, edificator este exemplul lui Vasile Ulmanu, institutor, fost absolvent al Școlii Normale, care arata că doar la insistențele fostului său profesor a acceptat să fie ales membru în Consiliul de Administrație al Cooperației în anii 1925, 1927 și 1928, deși avea și alte obligații. El era unul dintre primii inițiatori ai Băncilor Populare, înființând cea dintâi bancă din județul Iași, la Scobinți, precum și membru în Consiliul de Administrație și contabil la biserica Sf. Voievozi din Tătărași, epitrop al bisericii în timpul în care s-a construit o casă parohială, fiind numit și casier al Epitropiei, membru în comitetul școlar al Școlii de Fete nr. 5, cenzor la Societatea „Cantina Școlară” și „Colonia Școlară”. Dezamăgit, în final, Ulmanu concluziona că nu a crezut atunci, când persoane ca Gheorghe Ghibănescu, doctorul Căpățână, Constantin Fedeleș, Liviu Sadoveanu, „care și-au plasat capitalul la Cooperativă, fiind și conducători direcți, morali și materiali”, că se va ajunge în situația tristă de a fi exclus din cooperatie și să fie „condamnat a despăgubi pe domnii care au creditat Cooperativa pentru a-și încasa beneficii de 40-50%”⁷².

Mihai Vasiliu, la rândul său, se justifică precizând că în scurta perioadă, august-octombrie 1927, cât a fost în Consiliul de administrație, a semnat orice proces-verbal dat de către președintele Gheorghe Ghibănescu, pe care nu-l putea refuza, deoarece i-a fost profesor, și de a cărui „onestitate și putere de muncă” nu s-a îndoit niciodată. Ghibănescu, scria Vasiliu, alături de frații Atanasiu, conducea afacerea Cooperativei, devenită, treptat, particulară, deoarece aceștia aveau investite capitaluri mari⁷³.

Pentru profesorul C. N. Praja, persoana de încredere fusese Alexandru D. Atanasiu, pe care l-a cunoscut mai bine după 1920, când s-a întors de la Paris „cu aureola unor lucrări cartografice, care au servit mult cauza națională”. Auzise de tovărășia lui Atanasiu cu Titus Patriciu, cu care deschisese o școală particulară. Tovărășia se desfășurase rapid, cu un deficit moral pentru Atanasiu, o soartă similară având o cooperativă de construcție fondată de el. C. N. Praja susține însă că nu a știut niciodată cine s-a făcut vinovat de prăbușirea ambelor întreprinderi, în condițiile în care Atanasiu trecea ca o persoană care „are inițiativă, dor de muncă și bune intenții de a

⁷¹ *Ibidem*, f. 81-99, 109, 194-196.

⁷² *Ibidem*, f. 85-86.

⁷³ *Ibidem*, f. 88.

trezi activitatea economică românească în orașul nostru”. Praja i-a oferit, așadar, creditul cerut, acceptând și tranzacția păguboasă cu zahăr⁷⁴.

Mult mai expresiv și detaliat a prezentat lucrurile Ioan Grigoriu, care declara că a intrat în Cooperativă în 1924, la îndemnul lui Alexandru D. Atanasiu. Dar relațiile dintre ei s-au răcit atunci când Ioan Grigoriu a fost înlăturat din funcția de casier, iar afacerea exploatării pădurilor și a parchetelor de la stat a fost preluată de frații Alexandru D. Atanasiu și Mihai D. Atanasiu. Acesta din urmă a fost adus de fratele său la Iași, ales director general al Cooperativei „cu un salariu lunar de 5000 lei, remisă de 30 și recomandându-se ca absolvent al Școlii superioare de comerț, contabil expert, cu o vechime de 35 ani în contabilitate, cu scopul de a inspira încredere generală și a obține împrumuturi”, dar, în final, s-a dovedit a fi răspunzător de deficitul descoperit⁷⁵. Ioan Grigoriu se considera o victimă, fiind ademenit în Consiliul de Administrație, cu apelul la „sentimentele naționale, spre a sprijini comerțul românesc față cu cel străin” și susținea că s-a simțit exploatat ca o „manta de vreme rea”⁷⁶.

Scandalul a escaladat, ajungând în justiție și în paginile presei locale, unde s-a vehiculat o fraudă de trei milioane lei⁷⁷. Cel mai determinat în a-și afirma nevinovăția a fost avocatul Eugen Marinescu. Alexandru D. Atanasiu a încercat să dezmintă acuzațiile, catalogând cele afirmate ca fiind falsuri, deoarece „nici un membru în consiliu sau comitet nu și-au însușit nici măcar valoare de un ban sau să fi lucrat cu rea credință”, ba din contra, atât el cât și alți membri, precum Constantin Fedeleş, Liviu Sadoveanu, Gheorghe Ghibănescu „au făcut mari sacrificii morale și materiale pentru Cooperativă, care reprezenta ideea de cooperatie în mișcarea economică, sigurul mijloc de sporire a avuției naționale”⁷⁸.

La sfârșitul lunii martie 1930 s-a dispus punerea în lichidare din oficiu a Cooperativei, prin avocatul I. Serafim din Iași⁷⁹. Măsura a fost impusă ca urmare a faptului că după bilanțul întocmit la inspecția din data de 31 decembrie 1928, Cooperativa avea un pasiv exigibil de 3.126.811.31 lei și un activ probabil realizabil de 591.357.96. De la aceeași dată Cooperativa nu mai avea local, arhiva fiind depusă într-o cameră din localul Federalei „Înfrățirea” aflată în lichidare. Un alt argument pentru care s-a dispus lichidarea a fost că Adunarea Generală nu a mai fost convocată din anul 1927 și de soarta Cooperativei nu s-a interesat decât Alexandru D.

⁷⁴ *Ibidem*, f. 91-93.

⁷⁵ *Ibidem*, f. 97-98.

⁷⁶ *Ibidem*, f. 99.

⁷⁷ *Ibidem*, f. 116.

⁷⁸ *Ibidem*, f. 174.

⁷⁹ *Ibidem*, f. 164.

Atanasiu și Gheorghe Ghibănescu, care au semnat, la 23 septembrie 1928, în numele Cooperativei un contract pentru aprovizionarea cu cereale, cu credite acordate de Centrala Cooperativelor. Operațiunea de cumpărare a cerealelor s-a făcut în primăvara anului 1929, când s-a aprovizionat în special Basarabia. Dar afacerea a dat greș, conform extrasului de cont eliberat de către Banca Centrală Cooperativă, în care se constata la 9 septembrie 1929 un sold debitor de 2.151.230 lei. De această operație aveau a răspunde cu averea lor personală, conform declarației date Centralei Cooperativelor, Gheorghe Ghibănescu și Alexandru D. Atanasiu.

Pe lângă acestea, averea Cooperativei era irosită, debitorii neurmăriți și ultimele acte de lichidare a operațiunilor nefinalizate deoarece reprezentanții au fost îndepărtați din conducerea Cooperativei, fără a fi desemnați alți conducători⁸⁰. Această măsură a fost urmată de o nouă contestație⁸¹, susținută de noi probe documentare, în care cei sancționați reclamau⁸² decizia lui Poliacoff. Inspectorul se vedea din nou obligat să respingă punctual acuzațiile, afirmând, în final, că răspunderea o purtau Alexandru D. Atanasiu și fratele său Mihai D. Atanasiu, în solidar cu Lascăr Tărăbuță, cumnatul lor, la care se mai adăuga și „respectabilul profesor Gh. Ghibănescu, căzut victimă ca și profesorul C. Fedeleş”. Poliacoff explica faptul că Gheorghe Ghibănescu a semnat întâmpinarea și s-a solidarizat cu toate intervențiile făcute de frații Atanasiu întrucât „este sub influența acestor domni, care nădăjduiesc ca statul să le mai dea bani, păduri, cereale, contabili și inspectori cu care să-l despăgubească de suma de circa 1.000.000 ce pierde la această Cooperativă”⁸³. În cele din urmă, ca rezultat al presiunilor exercitate de intervențiile celor incriminați, se dispune ridicarea mandatului avocatului Serafim și numirea Băncii Centrale Cooperative din Iași ca lichidatoare a Cooperativei⁸⁴.

Înființată cu atâta entuziasm în 1920, Cooperativa s-a destrămat în mod scandalos după 10 ani de existență. În 1937, s-a constituit o altă societate a cadrelor didactice, numită Cooperativa „Librăria Corpului Didactic”, cu sediul în strada Lăpușneanu, nr. 19⁸⁵.

Toate acestea ne determină să constatăm un fapt realmente evident. Dispariția unei asemenea instituții de factură economică, cu puține resorturi pedagogice, a marcat nu numai existența unor personalități locale, ci și a unor instituții culturale ieșene de mare importanță. Coincidență sau nu,

⁸⁰ *Ibidem*, f. 205.

⁸¹ *Ibidem*, f. 236-239.

⁸² *Ibidem*, f. 210-232.

⁸³ *Ibidem*, f. 209.

⁸⁴ *Ibidem*, f. 250.

⁸⁵ *Ibidem*, f. 287-291.

Muzeul Municipal din Iași a supraviețuit atât timp cât a existat și Cooperativa. Factorul uman, condiționat de criza economică a perioadei, a reprezentat liantul ce a ținut în viață cele două instituții, dar care a determinat și dispariția lor în final. Tindem să credem că defecțiunea survenită în interiorul Cooperativei, cumulată cu alte împrejurări și cauze⁸⁶, au dus la destrămarea Muzeului Municipal. Gheorghe Ghibănescu, președinte al celor două entități instituționale, fiind găsit vinovat de datoriile cauzate de proasta gestionare a Cooperativei, a rupt, probabil, relațiile cu Alexandru D. Atanasiu, secretarul Muzeului Municipal, și s-a îndepărtat de ceilalți membri ai comitetului. Ba mai mult, pentru a-și scoate „căsuța de la mezat”, el a fost nevoit să vândă, în 1932, Fundației Universitare „Regele Ferdinand I” din Iași o parte din colecția sa de documente⁸⁷. Ajuns la o vârstă înaintată, cu imaginea publică afectată, bătrânul cărturar nu a mai avut puterea să se lupte pentru supraviețuirea Muzeului și nici să-și păstreze impresionanta colecție de documente. A preferat să se ocupe de lichidarea Cooperativei, de la care spera să își recupereze banii pierduți și să își finalizeze opera istoriografică.

*The history of a damaging business:
The Cooperative of Teachers in Iași*

(Summary)

Keywords: *Cooperative of Teachers in Iași, economic crisis, business, Alexandru D. Atanasiu, charity company*

In the spring of 1920, a few teachers in Iași founded the “Consumer Cooperative of Teachers”, initiated by Alexandru D. Atanasiu (1871-1943). The idea of establishing such a professional company was quickly agreed, so great personalities of Iași in the interwar period were on its list: Sever Zotta, Alexandru Băleanu, Iorgu Iordan, Vasile Petrovan, Traian Bratu, Constantin Botez, Petru Bogdan, Eduard Candella, Iosef Casetti, Tereza Strătilescu, Maria Poni, Constantin Fedeleș, August Scriban, Th. Cerchez, Teofil Simenschi, Constantin Parhon, Gheorghe Ghibănescu, Constantin and Elena Meissner⁸⁸, Orest Tafrali, Radu Cernătescu.

⁸⁶ Ina Chirilă, *Societatea culturală, istorico-arheologică „Muzeul orașului Iași”*. *Destinul unei instituții uitate*, în Buletinul „Ioan Neculce” Iași (serie nouă), XVI-XVIII, 2010-2012, p. 177-208.

⁸⁷ Eadem, *Pe urmele unei colecții. Documentele lui Gheorghe Ghibănescu în Arhivele din Iași*, în „Archiva Moldaviae”, IV (2012), p. 255-261.

⁸⁸ *Ibidem*, dosar 5/1923, f. 53, 54.

According to its status, the company's management was provided by the General Assembly, the Board of Directors and the Board of Censors. The Cooperative of Teachers was a professional association of charity.

Although it had been established with great enthusiasm, the Cooperative broke scandalously after 10 years of existence. The decomposition of such an economic institution with few pedagogical resorts marked the existence of both several local personalities and great cultural institutions of Iași, such as the city's Municipal Museum. The human resources, though conditioned by the economic crisis of the period, was the link for the two institutions and also the factor that ultimately determined their disappearance.

